

Az *Educatio*[®] Mérleg számai 1994 óta a parlamenti választások évében jelentek meg, és az előző négy év oktatáspolitikájáról adtak visszatekintő elemzést. A Valóság rovat interjúi is többnyire ehhez a tematikához kapcsolódtak. Most azonban rendhagyó módon nem vissza-, hanem előretekintünk, nem a múlt, hanem a jövő felé fordulunk, s arról faggatjuk szakértőinket, kik és milyen módszerekkel kutatják az elkövetkezendő időszak fejleményeit.

Interjúpartnerünk: Hideg Éva jövőkutató, a Budapesti Corvinus Egyetem docense

Educatio: Kérem, mutatkozzon be röviden.

Hideg Éva: Hideg Éva vagyok. 1974-ben végeztem a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen. Már a szakdolgozatomat is jövőkutatás témában írtam. 1990 óta vagyok főállású oktató ezen az egyetemen, előtte akadémiai státusban foglalkoztam többnyire ugyancsak itt jövőkutatással. Ez a státus abból a szempontból előnyös volt, hogy kevesebbet kellett oktatnom és többet tudtam tanulni és kutatni – a lemaradásomat az oktatásban azóta már derekasán bepótoltam. 2012-ben lettem az MTA doktora. A disszertáciomban a jövőkutatási paradigmákat dolgoztam fel. Ez a téma elméletinek tűnik ugyan, de gyakorlati vonatkozása is van: a paradigmáktól függ, hogy milyen szakmai követelményeknek kell megfelelniük a jövőkutatás különféle produktumainak.

E: A jövővel való foglalatosság egyike a legősibb tevékenységeknek. Az embert ősidők óta foglalkoztatja az a kérdés, hogyan kerülhetné el a bajt, illetve biztosíthatná a maga és a hozzátartozói számára a túlélést. A jövő kifürkészésének és a jövőbeli események befolyásolásának millió egy praktikája alakult ki – a jövőkutatás ehhez képest egy nagyon friss képződmény, kultúrtörténetileg mindenképp, de tudománytörténetileg is. Hová helyezné a kezdeteket? Mikortól beszélhetünk jövőkutatásról?

H. É.: A jövőkutatás, a „futures research” kifejezés megjelenése az 1960-as évek végéhez, talán 1967-hez köthető. Azért éppen ehhez az évhez, mert akkor jelent meg az Egyesült Államokban a *2000. év* című kiadvány. Az 1965-ben az USA-ban létrejött Hudson Intézetnek ez a témakör volt az első nagyméretű, a világ jövőjével foglalkozó kutatása. A „futurologia” kifejezés már az 1940-es években megjelenik, de a gazdasági prognosztika, a konjunktúrakutatás még régebbi. A piacgazdasággal együtt alakult ki a jövőkutatásnak ez a gyakorlati irányultsága. A modern korban kezdetben a gazdaság jövője volt a legérdekesebb, majd később a társadalom jövője is téma lett a futurologia kapcsán. A 2000. év azért az első jövőkutatási produktum, mert a jövő technikai, gazdasági és társadalmi vonatkozásai azok kölcsönös összefüggéseiben foglalkozik. Én még a tervezést is a jövővel foglalkozás területei közé sorolnám, amiben egy túlzott vágy kudarcát élhettük meg a szocializmus időszakában. Le kellett mondani arról, hogy előre meg tudjuk tervezni a

jövőt. Az életünk működési mechanizmusa sokkal bonyolultabb ennél. Ugyanígy, a jövő-kutatás kapcsán is rá kellett jönnünk, hogy annak segítségével sem tudjuk előre megmondani, hogy a jövő miként alakul. Igaz, hogy kultúrtörténetileg sokkal régebbi a jövővel foglalkozás, ezért ki kell hangsúlyoznom, hogy én csak a jövőkutatás tudományon belüli megjelenésével foglalkozom.

E: Ha maradunk a tudománytörténetnél, akkor Magyarországon a jövőkutatás intézményesülése nagyjából ugyanúgy ment végbe, mint máshol?

H. É.: A magyar jövőkutatás nagyjából ugyanakkor indult, mint a nemzetközi – köszönhetően Kovács Géza egyetemi tanárnak, aki a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Népgazdaság Tervezése Tanszékének volt a vezetője. Kovács Géza professzor 1968-ban indított egy kutató szemináriumot, amely során Magyarország jövőképét próbálták megrajzolni a 2000-es évre, tehát szinte párhuzamosan folyt a magyar és az amerikai kutatás. Ez a nyitás az új gazdasági mechanizmushoz is kapcsolódott, és pont a tervezésnek az elégtelensége vagy a nehézségei tették lehetővé, hogy Kovács Géza a jövőkutatás felé irányítsa a figyelmet, azt hangsúlyozva, hogy hosszú távú előretekinésre kell alapozni a tervezést. Ez akkor újdonság volt, mert amellelt érvelt, hogy ne a pártkongresszus mondja meg, mi legyen a jövő, hanem ezt kutatással kell feltárni, ami mindenképpen enyhítette a tervezés szigorát, és plauzibilissé tette a jövőt.

E: A jövőkutatásról mint tudományról mit lehet mondani? Alkalmazott vagy alapkutatás? Eredményeiben leíró vagy előíró? A módszereit maga fejlesztte ki, vagy átvesz módszereket más területektől?

H. É.: Ezek nehéz kérdések. Van ebben alapkutatás jelleg is, amennyiben az „idő” fogalma itt is előkerül, akárcsak a filozófiában, és nagyon konkrétan kell meghatározni, mi az időkategóriák – a múlt, a jelen és a jövő – jelentése és egymáshoz való viszonya. A jövőkutatás rövid múltját tekintve az idő-értelmezéseken is múltott, hogy milyen irányzatok alakultak ki. Tehát, az időértelmezés, a téridő összefüggése, a változások komplex volta, a módszertani megoldások keresése elméleti megközelítést jelentenek, de alkalmazott kutatást is, mert valahogy mindig kapcsolódnak a jövővel foglalkozó kutatások valamilyen gyakorlati projekthez. Akár csak egy módszer alkalmazása kapcsán is tisztázni kell azt például, hogy miként értelmezik az időt és a jövőt a szakértői vagy stakeholder csoportba tartozó résztvevők.

A konkrét módszerek tekintetében más tudományterületekről is vesz át módszereket a jövőkutatás. Ez nagyban függ attól, hogy kik válnak jövőkutatókká. Tudniillik, nagyon kevés egyetemen van már önálló jövőkutató képzés, így különböző tudományterületekről jönnek a jövőkutatók, és ez is meghatározza, hogyan formálódik a jövőkutatás, milyen közelítésmódokat és módszereket részesítenek előnyben. Ha a közgazdászokat nézzük, akik először váltak jövőkutatókká, akkor azt láthatjuk, hogy ők a statisztikai-matematikai modelleket helyezik előtérbe, adatokkal, tényekkel szeretnek dolgozni. Később jöttek a szociológusok, akik azt vallották, hogy az emberek formálják a saját világukat, így a jövő is azokban a diskurzusokban formálódik, amelyek a jövőről, a jövőkről szólnak. A jövő bizonyos mértékig szubjektív, nem biztos, hogy előre kiszámolható. Azután jöttek a kulturális antropológusok, akik a jövő sokféleségét és kultúrába ágyazottságát emelték ki, és próbálták a számszerű összefüggéseket kitörölni a jövőkutatásból. A pszichológusok a jövő szubjektív jellegét és a személyiség jövőre orientáltságát hozták be a jövőkutatásba. E hatások mind hozzájárultak ahhoz, hogy a jövővel tudományosan foglalkozó jövőkutatás összetettsége, interdiszciplinaritása és tudomány mivolta tovább erősödött, módszertana gazdagodott, és jó néhány országban a mindennapi gyakorlati tevékenységek részévé is vált.

E: Magyarországon melyik paradigma a legerősebb, vagy melyik egyáltalán az, ami tetten érhető?

H. É.: Szerintem, jelenleg a soft eljárások, mi úgy mondjuk, hogy foresightok az uralkodók. Erre nincs jó fordítás, talán „előretekintés” lehetne a megfelelő kifejezés. Válságos időszakokban ugyanis nehéz számszerű modellt építeni. Még a gazdasági előrejelzések-nél is kezdtek elmozdulni ebbe az irányba: a várakozások felől érdeklődnek, és a bizalmi indexekre támaszkodnak inkább az előrejelzők. Vannak ugyan dinamikus ökonometriai modellek, de azokat csak módjával használják, mert nem trendkövető az élet. Sajnos, ezek a hazai előretekintések, foresightok inkább spontán formákban működnek, mint a jövőkutatás egyik irányzatának megfelelően megszervezett jövőfeltáró tevékenységek.

E: Intézményesen hol található meg a jövőkutatók, vagy akik magukat annak vallják?

H. É.: A jövőkutatók leginkább egyetemeken oktatóiként dolgoznak, akik tanítják a jövőkutatást, fejlesztik annak tudományát és alkalmasint részt vesznek jövővel foglalkozó gyakorlatorientált kutatásokban. Másik népes csoportjuk kutatóintézetekben dolgozik, és alkalmanként szakértői véleményeket készít kutatási témája jövőjének alakulásáról. Különösen figyelemre méltó jelenség, hogy a Magyarországon működő multinacionális vállalatok vagy a nagyobb vállalkozások is foglalkoznak vállalati előrejelzések, forgatókönyvek készítésével, és/vagy vesznek részt stakeholderként előretekintések, foresightok készítésében. Sajnos, a hazai vállalkozásokra még nem jellemző az ilyen tevékenységek elterjedtsége és rendszeressége.

E: Van szakmai szervezetük, folyóiratuk?

H. É.: Az MTA-n belül van. A IX. osztályban 1976 óta működik a Jövőkutatási Bizottság. 2012 óta a statisztikával összevonva Statisztikai és Jövőkutatási Tudományos Bizottság néven működünk, és azon belül van egy Statisztikai és egy Jövőkutatási Tudományos Albizottság. Önálló hazai folyóiratunk sajnos nincs, de témaköröktől függően több hazai folyóiratban – pl. *Magyar Tudomány*, *Társadalomkutatás*, *Statisztikai Szemle* – és nemzetközi jövőkutatási folyóiratokban – pl. *Futures*, *Foresight*, *Technological Forecasting and Social Change* – is tudunk publikálni. 2012 végén indult el egy új európai jövőkutatási open access folyóirat a Springer gondozásában – *European Journal of Futures Research* –, ahol újabb publikálási lehetőség adódik számunkra, és jómagam is tagja vagyok a folyóirat Academic Board-jának.

E: Kik a megrendelőik? Kik használják fel a kutatási eredményeiket?

H. É.: Amikor beléptünk az EU-ba, azt gondoltam, ez jó lesz nekünk, jövőkutatóknak, mert ott mindenféle előírások vannak a foresightok készítésére és használatára vonatkozóan. Az EU-ban javasolják, sőt előírják, hogy minden hosszú távú tervezést foresightokra kell alapozni, de ezt nem minden vonatkozásban követik még Magyarországon. Nálunk sokszor úgy gondolják, hogy ez csak valamilyen utólagos kommunikáció kérdése, hogy népszerűsítsük vagy megismertessük a tervezési eredményeket, de valójában csak a hagyományos szakértői véleményekre alapozzák a stratégiákat. Ez egészen más, mint az EU által ajánlott foresight, hiszen abban nem csak a tudományos képzésből kikerült szakértők vannak benne, hanem az érintettek vagy stakeholderek is. Ezek nem laikus részvételt jelentenek, hanem mindazokat, akik a valóságban az adott területet működtetik, tehát, munkaadókat, munkavállalókat, érdekképviselőket, szakmai szervezeteket stb. A stakeholderek is gondolkodnak a saját tevékenységük jövőjéről, és együttműködhetnek, mondjuk, a jövőképzések kialakításában is. Természetesen a foresightokban a szűkebb szakma is benne van, de ez egy kritikai irányzat, amely azt a felfogást képviseli, hogy a jövőkutató is csak résztvevő, és nem az a dolga, hogy megjósolja a jövőt, ha-

nem az, hogy megszervezze a workshopokat, kiválassza a stakeholdereket, és összehozza a dialógust a jövőkről. Szélsőséges esetben még azt is mondják a foresight szakemberek, hogy egyáltalán nem fontos, hogy meg lehet-e állapodni bármilyen közös jövőképben, az is elég, ha mindenki elmondja, ő hogyan látja a jövőt, és ebbe a többiek úgy kapcsolódnak be, hogy az a kölcsönös megértést elősegítse. A lényeg tehát a foresight esetében az interakció, a gondolatcsere, a dialógus a jövőbeli lehetőségekről, elvárásokról és jövőformáló cselekvési szándékokról. Azért, hogy ezt a jövőkutatási formát itthon nem ismerik elég jól, a hazai jövőkutatók is okolhatók: többet kellene nekik publikálni magyarul.

E: Mely területen alkalmazzák a leggyakrabban a jövőkutatókat?

H. É.: A gazdasági tervezésbe vonják be őket talán a leginkább. Azt most nem tudom, hogy az új kormányzatnál ez hogyan van. Az Ecostat volt régebben egy ilyen döntés-előkészítő szervezet, ahol készültek hazai megfontolások, elképzelések a jövő lehetséges alakulásáról, és figyelembe vették, hogy másutt hogyan képzelik el a jövőt. Ezeket a koncepcionális tanulmányokat módszeresen feldolgozták szakemberekkel workshopokon keresztül. Az ezredfordulón az OMFb szervezésében technológiai előrettekintés is készült a hazai K + F-ről és a hazai műszaki fejlődésről. A Nemzeti Szakképzési Intézet a hazai szakképzés jövőjének előrejelzését, majd előrelátását szervezte rendszeresen az 1990-es években. A legutóbbi, az oktatás jövőjével foglalkozó munkám a Nemzeti Szakképzési Intézethez kapcsolódott, pontosabban a regionális szakmai vizsgaközpontok kiépítésének témájához. Az volt a kérdés, hogy érdemes-e létrehozni ilyen központokat, s ha igen, hogyan kellene ezeket létrehozni. Ezzel kapcsolatban egy foresightot készítettünk, amelynek kutatásvezető jövőkutatója voltam. Megkérdeztük a szakiskolákat, a munkaadókat, a munkavállalói érdekképviseleti szervezeteket, bevontunk szakértőket. Többfordulós workshopokat tartottunk, aminek a végén nem született egy konkrét javaslat, hanem három alternatíva jött ki, mert így rendeződtek el akkor (2007-ben) az érintettek felfogásai. A választások után azonban megváltoztak a dolgok. Az ipar- és az agrárkamara képviselői már a foresight során jelezték, hogy – mindegy, milyen jövőkről beszélünk – úgyis ők fogják megszerezni ezt a területet és az egész vizsgáztatási rendszert, és tényleg igazuk is lett...

E: A kutató felelőssége nyilván nem terjedhet tovább annál, mint hogy szakértőként végigviszi azt, amit elkezdett.

H. É.: Így van. Ez is benne van az anyagban, mármint, hogy a kamarák külön véleményt képviseltek, de az is benne van, hogy milyen más, több érintett stakeholder által is támogatott jövőelképzelések formálódtak meg a foresight folyamatában.

E: Manapság hol van a jövőkutatás fellelvára?

H. É.: Az Egyesült Államok változatlanul vezető, mert ott az üzleti élet is nagyon érdekelt a jövőkutatás fejlesztésében és alkalmazásában. Gyakorlatilag nincs finanszírozási probléma. Van egy 1966 óta működő nonprofit egyesületük – a World Future Society –, amely minden évben rendez egy konferenciát több ezer résztvevővel. Ide az amerikai jövőkutatók a gyakorlati életből jönnek, leginkább a gazdaság területéről. AZ USA-ban meg lehet élni vállalkozóként és tanácsadóként is a jövőkutatásból. Sok egyetemen oktatnak jövőkutatást és pl. a Hustoni Egyetemen mesterképzés is van, a Hawaii Egyetemen pedig PhD-fokozatot is lehet szerezni jövőkutatásból. Igen erős a kritikái jövőkutatás, Ausztráliában mind az oktatás, mind a gyakorlati alkalmazás terén. Európában a foresight irányzatnak alakultak ki markáns központjai főként a gyakorlatorientált felsőoktatáshoz kapcsolódóan a Manchesteri Egyetemen, a skandináv államokban, de pl. a törökországi Yeditepe Egyetem foresight kutatása és oktatása is néhány év alatt ismertté vált. Az európai jövőkutatásra a sokszínűség a jellemző: szinte minden jövőkutatási irányzatnak van valahol

műhelye az európai felsőoktatásban. A jövőkutatók szempontjából a világ sokközpontú. Ázsiában, Afrikában és Óceániában éppúgy vannak kiváló jövőkutatói műhelyek, mint a világ más, említett részein. Ennek talán az lehet az oka, hogy a World Futures Studies Federation nevű nemzetközi jövőkutatói szervezet már 40 éve biztosít demokratikus fórumot a különböző jövőkutatókat művelők képviselőinek. A szocialista országok jövőkutatói még a szocializmus ideje alatt is taggá válhattak ebben a szervezetben.

E: Nálunk milyen szinteken lehet jövőkutatót tanulni?

H. É.: Szakmaként a jövőkutató csak doktori képzésben választható a BCE Gazdaságinformatikai Doktori Iskoláján belül. Egyébként, több egyetemen is tanulhatnak a hallgatók a jövőkutatóról. Nem biztos, hogy mindenhol jövőkutatósnak hívják, de választható tárgyként az alap- és mesterképzésben is fellelhető valamilyen jövővel foglalkozó tantárgy. A vállalkozásfejlesztési mesterszakon van egy kötelező tárgy „Társadalmi és gazdasági előrejelzés” címmel, amit hat vagy nyolc évetem már oktat, vagy legalábbis akkreditálták már ennyi évetem. Ezt az egyre népszerűbbé váló szakot a BCE-n dolgoztuk ki, és annak keretében a jövőkutató tárgyunk kimondottan gyakorlatorientált és szakhoz illeszkedő. Mivel most éppen 45 éves a hazai jövőkutató, a tudomány ünnepe alkalmából tartottam a jövőkutató oktatásáról egy előadást, és az arra történő felkészülés során meglepődtem azon, hogy azt se tudjuk pontosan, kik oktatják ezeket a tárgyakat a többi egyetemen. Annyi látható a honlapokból, hogy általában PhD-fokozattal rendelkezők az oktatók, de a jövőkutatók számára ismeretlenek. Az akadémiai Albizottságnak ezért az is feladata lesz, hogy feltárja, összegyűjtse, megismerje és bevonja a Bizottság hatókörébe azokat, akik oktatják a jövőkutatót a hazai felsőoktatásban.

E: Olvastam egy közös írásukat Nováky Erzsébettel a Magyar Tudomány 2008/9-es számában, ami a magyar népesség jövőorientáltságáról szól, vagyis arról, hogy bízunk-e abban, hogy a jövőnket mi magunk formáljuk. A kutatási eredményekből az olvasható ki, hogy minél biztosabb egzisztenciális alapon áll valaki, annál inkább hiszi, hogy ő maga formálja a jövőjét. De meg is fordíthatjuk ezt: minél alacsonyabb státusú az adott személy, annál kevésbé optimista és aktív a jövőt illetően. Történelmi kutatóként erről az jutott az eszembe, hogy annak idején tulajdonképpen ez egy fontos érv volt az iskolázottsági vagy a vagyoni cenzus mellett, hiszen, aki nem tudja kézben tartani a saját ügyeit, hogyan is vállalhatja felelősséget a köz ügyeiért. Ez a társadalmi különbség, az önök tanulmányából is látjuk, a mai napig főnáll, meg lehet határozni azok körét, akik felelősséget tudnak/akarnak vállalni a jövőjükért, és azokét, akik nem.

H. É.: Igen, ez a szociológia fennhatósága alá is tartozó terület, de a jövőkutató szempontjából is lényeges, mennyire jövőorientált egy ország vezetése, politikai elitje. Sőt, nem csak a politikai elit, hanem mindenfajta elit, mert vezetőkre szükség van – ilyen értelemben nem vagyunk „anarchisták”, még a kritikai irányzat sem állítja, hogy nem kellenek vezetők. Viszont a másik oldal is nagyon fontos, mert ha nincsenek egzisztenciák és hátrázott személyes érdeklődés a jövő iránt, nem hisznek az emberek abban, hogy a saját jövőjüket formálni képesek, akkor nem lesz olyan, aki a közösség jövőjéért felelősséget vállalna. Hiába is próbáljuk meg felülről befolyásolni a dolgokat, ez kevés, sokkal több aktivitás kell alulról, az egyén vagy a családok, kisközösségek szintjéről, hogy a kívánt irányba történjenek a változások.

E: Az ilyen típusú kutatásokba szociológusokat is bevonnak?

H. É.: Van együttműködés. Az országos szintű jövőorientáltsági vizsgálatok esetében a minta kiválasztását és a megkérdezést a TÁRKI végzi. Ők értnek ennek a módszertanhoz. Amikor nekünk adódik pénzünk, hogy mérjük a jövőorientáltságot, akkor ezt ők

beépítik a saját kérdőíveikbe és elvégzik a reprezentatív minta lekérdezését. Az egyének jövőorientáltságának beemelése a jövőkutatásba a kritikai jövőkutatás egyik megjelenési formája. Mi, Nováky Erzsébet, Kappéter István és jómagam, kapcsoltunk először ehhez a témakörhöz empirikus vizsgálatot a jövőkutatásban még az 1990-es évek elején. Azóta nem csak hazai vizsgálatok készülnek, ilyen felmérések vannak mindenfelé a világon. Mi is rendszeresen publikálunk a Futures folyóiratban, amikor vannak új empirikus eredményeink. Érdemes lenne egyébként ezt a kutatást tovább fejleszteni, újabb mutatókat létrehozni, akár egy úgynevezett jövőorientáltsági indexet megalkotni.

E: Ebben a tanulmányban összehasonlítottak egymással két időpontot, az 1995-ös és a 2006-os felvételek eredményeit, amiből kiderül, hogy 2006-ban sokkal optimistább volt a magyar lakosság a jövőt illetően. Ehhez képest tudjuk, hogy pár év múlva betört hozzánk is a gazdasági válság, vagyis, hiába az egyéni optimizmus vagy a pozitív előrejelzés, szinte alig lehet bármilyen kapaszkodót találni. Ahogy ezt más helyen is írja, a 20. század végén a jövőkutatásba vetett bizalom is megroppant, olyan kihívások elé kell néznünk, amelyek nagyon nehezen kiszámíthatóak.

H. É.: Igen. Már az is óriási dolog, ha a kihívásokat meg tudjuk nevezni, de az, hogy megmondjuk, mi lesz x év múlva, végképp nem működik. Ez nem azon múlik, mennyire képzett a jövőkutató, biztos vannak olyanok, akik véletlenül eltalálnak egy megvalósult trendet, de a jövőkutatásnak be kell érnie azzal, hogy a változó körülmények és a lehetőségek tartományát sokoldalúan tárja fel. Ezért leginkább integrált jövőkutatás kialakítására törekszünk. A lehetőségek feltárása mellett a stakeholderektől vesszük az információkat vagy ismereteket, hogy mi is lenne a kívánatos, és miért érdemes egy projektet vagy tervet elkészíteni. Tehát, nem úgy mondunk jövendőt, hogy húsz év múlva ez fog történni vagy történhet, hanem leírjuk, hogy a stakeholderek – közöttük az állampolgárok – hogyan látják a helyzetet, miért és milyen áldozatokra képesek, vagy hajlandók vállalni a jövőért. A tervező erre még rásegíthet, ajánlásokat, intézkedési javaslatokat fogalmaz meg, hogy ezt vagy azt is megtegyék a különböző érintettek.

E: Milyen kérdések állnak ma a jövőkutatás homlokterében? Miről folynak a legérdekesebb diskurzusok?

H. É.: A jövőkutatók most sokat vitatkoznak erről az integrált jövőkutatásról, mert azért az érződik, hogy az sem elég, ha csak a lehetőségekkel foglalkozunk. Van egy olyan szándék, hogy az integrált jövőkutatás ennél többet mondjon, de mindig nagy kérdés, ki tudja megmondani, mit kell tenni a jövőért. Ez egy elméleti vita, hogy ki vállalja a szakmai, illetve az erkölcsi felelősséget ezzel kapcsolatban. A gyakorlati megoldás, amint már említettem, a többféle stakeholdert bevonó előtekintések, foresightok megalkotása. Tematikusan a globális problémák állnak előtérben: mi lesz a Föld jövője, az emberiség jövője, a túlnépesedés pl. az egyik legégetőbb kérdés, a technikai fejlődés kapcsán pedig most a mesterséges intelligencia és a biotechnológia a két neuralgikus pont. Ez a magyar szakirodalomban nem nagyon látszik, érdekes módon. Nálunk most többet olvashatunk az Európa jövőjével foglalkozó kutatásokról.

E: Van olyan intézmény Európában, amely az ilyen irányú tevékenységeket összefogja?

H. É.: Európai intézmény nincsen, itt a decentralizáció a jellemző. Volt 2004 és 2007 között a COST-ban – European Cooperation in Science and Technology, melyet az Európai Tudományos Alap finanszíroz – egy téma (A22: Advancing Foresight Methodologies: Exploring new ways to explore the future), amely arra irányult, miként lehetne módszertanilag továbbfejleszteni a foresightot Európában. Ott merült fel, hogy az európai foresight lényege, hogy a kritikai jövőkutatásból nőtt ki, de megvalósulásában az egyének

jövőorientáltságán túlmenően számít a stakeholderek, a társadalmi közösségek demokratikus részvételére, és ennek a részvételnek a fejlesztésére kell összpontosítania. Tehát Európában szeretjük, ha tudjuk, hogyan formálhatjuk a jövőnket közösségekben történő részvétel által. Ez egy jellemző hozzáállássá kezd válni az európai foresight gyakorlatokban is. Eddig főként a technológiai és a regionális foresighthoz készültek – ilyen szellemben – módszertani útmutatók, amelyek eléggé elterjedtek, szinte minden EU-s tagországban születnek ilyen felfogású előretekintések.

E: Milyen kutatások folynak jelenleg a tanszékükön?

H. É.: A legutóbbi kutatás egy régiós előretekintés volt. A BCE TÁMOP kutatásának részeként a közép-magyarországi régió kisvállalkozásainak a jövőjével foglalkoztunk volna. Azért mondom, hogy volna, mert valami iszonyatos mélypont volt a 2010-es és 2011-es év a magyar vállalkozások életében. Most látom, az idei évi bizalmi index alapján, hogy már optimistábban tekintenek a vállalkozók a jövőre, de egy-két éve még nem tudtunk aktív és nem fiatal vállalkozókat bevonni ebbe a kutatásba. Annyira pesszimisták voltak a megkérdezett személyek, annyira kilátástalannak látták a helyzetüket, hogy nem tudtak érdemben mit mondani. Lényegében már apátiába estek, nem hittek abban, hogy bármit is tehetnének, várták, hogy majd csak történik valami... Ez volt a jellemző, úgyhogy nagyon kevés vállalkozóval tudtuk ezt a kutatást megcsinálni. Pedig a fiatalabbakat azzal is meg akartuk nyerni, hogy egy interaktív honlapon folyt volna a beszélgetés, nem macerás kérdőívekkel, hanem szabadon és interaktív módon lehetett véleményt alkotni, kirakós játékokat megoldani. De ez sem hatott. Annyit sikerült megvalósítanunk, hogy szakértői elemzés készült a körülményekről, arról, hogy mit mutatnak az adatok, és a stakeholderek egy maroknyi csoportja – a BCE vállalkozó és jövőkutatást tanuló hallgatói – hogyan látja a helyzetet, milyen forгатókönyveket tudtak a kisvállalkozások jövőjére vonatkozóan elgondolni. A kutatásból módszertanilag sokat tanultunk, és ennek a pilot programnak az eredményeit jól tudjuk majd hasznosítani többféle stakeholder csoport előretekintési munkáinak összeszervezésében is.

E: És hogyan látja a saját jövőjét, valamint a tanszéke jövőjét?

H. É.: Most éppen összevontak bennünket, így Gazdaságföldrajz és Jövőkutatás Tanszék lettünk. Úgy gondolom, hogy van ebben jó is. Pontosan a „térídő” miatt. Most lehetne a nagyobb tanszéken belül olyan kutatást végezni, ahol a jövőkutató és a földrajzos együtt határozza meg, mit jelent pl. a „virtuális tér” fogalma, és hogyan értelmezhető ebben a „jövő”, valamint, mennyire jelent ez az új térídő társadalmi különbséget növelő vagy csökkentő tényezőt. Úgyhogy én látok ebben az új helyzetben fantáziát, nem úgy élem meg, mint a jövőkutatás presztízscsökkenését. Személyesen momentán az egyetemi tanári pályázatommal vagyok elfoglalva. Nem rég védtem meg a nagydoktori disszertációmát és habilitáltam. Ez az egyetemi tanári pályázat is sok adminisztratív feladattal jár, de ez sem elhanyagolható a jövőm szempontjából. Ezek a saját magam munkásságát bemutató vállalások és tevékenységek mind beleillenek az életutamról kialakított elképzelésembé, egyéni foresightomba.

E: Köszönöm szépen a beszélgetést!

(Az interjút Biró Zsuzsanna Hanna készítette.)